

Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden

1086

Vragen van de leden **Kamminga** en **Martens-America** (beiden VVD) aan de Ministers voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp en van Economische Zaken over *de artikelen «Energieminister Qatar dreigt gaslevering EU te stoppen» en «Topman Boskalis «verketterd» om kritiek op vestigingsklimaat»* (ingezonden 31 december 2024).

Antwoord van Minister **Klever** (Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp), mede namens de Minister van Economische Zaken (ontvangen 21 januari 2025).

Vraag 1

Bent u bekend met de artikelen «Energieminister Qatar dreigt gaslevering EU te stoppen»¹ en «Topman Boskalis «verketterd» om kritiek op vestigingsklimaat»²?

Antwoord 1

Ja.

Vraag 2

Deelt u de zorgen over de impact van de EU-verordening CSDDD die in beide artikelen worden geuit? Zo ja, kunt u nader toelichten op welke wijze u dit, al dan niet in EU-verband, gaat mitigeren? Zo nee, kunt u nader toelichten waarom niet?

Antwoord 2

De zorgen die worden geuit neemt het kabinet serieus. De CSDDD-richtlijn vereist echter niet van bedrijven dat zij oneindig onderzoek doen, maar biedt juist de mogelijkheid om de focus te leggen op de ernstigste risico's op mensenrechtenschendingen en milieuschade en op haalbare stappen ter verbetering. Bedrijven kunnen prioriteiten stellen bij het aanpakken van risico's in de toeleveringsketen. De richtlijn biedt bovendien ruimte voor bedrijven om verbeteringen door te voeren voordat sancties in beeld komen. De manier waarop het toezicht wordt ingericht, en de toezichtstijl van de toezichthouder kunnen hierbij ook helpen de genoemde zorgen te adresseren.

¹ Telegraaf.nl, 22 december 2024 Energieminister Qatar dreigt gaslevering EU te stoppen | Financieel | Telegraaf.nl

² Telegraaf.nl, 26 december Topman Boskalis »verketterd» om kritiek op vestigingsklimaat: «Ik kreeg brieven dat we op moesten donderen uit Nederland» | Financieel | Telegraaf.nl

Zo heeft de ACM, in Nederland de beoogd toezichthouder, ervaring met positief toezicht. Het doel van positief toezicht is het stimuleren van positief handelen door ondernemingen. Uitgangspunt is dat bedrijven tijd en ruimte hebben om kennis, beleid en maatregelen op te bouwen en dat het toezicht hieraan bijdraagt. Daarnaast zet het kabinet in op goede ondersteuning van het bedrijfsleven. Zo kunnen bedrijven terecht bij het MVO steunpunt en biedt het instrument voor sectorale samenwerking de mogelijkheid om gezamenlijk te werken aan verantwoord ondernemen. Ook worden Nederlandse bedrijven met hun ketenpartners in productielanden ondersteund, waaronder met het Subsidieprogramma Verantwoord Ondernemen bij RVO en de nieuwe opzet van samenwerking met maatschappelijke organisaties die zich onder andere richt op schone en eerlijke handel³. Het is met name aan de Europese Commissie om in dialoog te gaan met landen zoals Qatar over hun zorgen. De Europese Commissie ontwikkelt bovendien een reeks richtsnoeren die bedrijven ondersteunt bij het uitvoeren van hun gepaste zorgvuldigheidsverplichtingen. Nederland zal deze initiatieven aanjagen en ondersteunen, onder meer door zelf ook in gesprek te treden met derde landen en partijen die zorgen uiten.

Vraag 3

Heeft u al meer soortgelijke signalen gekregen van Nederlandse bedrijven dan wel buitenlandse bedrijven? Zo ja, welke en op welke wijze gaat u met deze signalen om?

Antwoord 3

Ja, er zijn soortgelijke signalen ontvangen van Nederlandse en buitenlandse bedrijven. Om deze zorgen te adresseren worden gesprekken gevoerd met deze bedrijven en landen over de wetgeving. De invoering van EU-wetgeving, zoals de CSDDD, biedt ook momentum voor gesprekken over verantwoord ondernemen. Het voeren en onderhouden van een constructieve dialoog is hierbij het uitgangspunt. Tegelijkertijd zijn er ook positieve signalen ontvangen van Nederlandse bedrijven die de CSDDD juist verwelkomen. Dat zien we ook terug in de reacties van bedrijven in de internetconsultatie van de nationale implementatiewet van de CSDDD, de Wet internationaal verantwoord ondernemen (Wivo). Verschillende bedrijven geven aan dat wetgeving economische kansen biedt en bij kan dragen aan een gelijk speelveld en heldere verwachtingen voor het bedrijfsleven.

Vraag 4

Is er onderzoek gedaan naar de effecten van de CSDDD op de concurrentiekracht van de EU en zijn daarbij ook de effecten voor het investeringsklimaat en bijvoorbeeld leveringszekerheidsvraagstukken meegenomen? Zo ja, kunt u de resultaten daarvan delen? Zo niet, bent u bereid alsnog zo'n onderzoek te doen naar zowel de korte- als lange termijn impact, al dan niet in EU-verband?

Antwoord 4

De Europese Commissie heeft een impact assessment laten uitvoeren voorafgaand aan de publicatie van het CSDDD-voorstel⁴. Hierin wordt onder andere specifiek verwezen naar de te verwachten effecten op het concurrentievermogen van Europese ondernemingen. Op de middellange tot lange termijn wordt verwacht dat de voordelen voor bedrijven de kosten op de korte termijn zullen overtreffen (in termen van efficiëntiewinst, meer veerkracht, betere financiële prestaties door innovatie) en mogelijk ook zullen leiden tot *first mover advantage* op de wereldmarkt waaronder het veiligstellen van toegang tot hulpbronnen. Ten aanzien van leveringszekerheid verwacht de Commissie dat gepaste zorgvuldigheid positieve effecten kan hebben, in het bijzonder in de context van externe schokken zoals een pandemie, onder meer omdat bedrijven hierdoor grondiger kennis hebben van (kwetsbaarheden in) hun toeleveringsketen. Tegelijkertijd geeft de impact assessment aan dat bedrijven op korte termijn te maken kunnen krijgen met nalevingskosten. Er wordt op basis van de

³ Kamerstukken 2024–2025 36 600 XVII, nr. 13

⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/DOC/?uri=CELEX:52022SC0042>

bepalingen in de richtlijn verwacht dat de kosten van de richtlijn zullen worden gedeeld tussen de grote en kleinere ketenpartners. Zo schrijft de richtlijn voor dat grote ondernemingen waar nodig steun verlenen aan het MKB in hun keten. Denk aan het bieden van trainingen of financiële ondersteuning. Ook wordt verwacht dat deelname aan sectorale samenwerkingsverbanden de kosten zullen drukken. Desalniettemin kan het voor MKB-bedrijven initieel een uitdaging gaan vormen. Uiteraard zal er ook een grondige ex-post evaluatie van de richtlijn moeten plaatsvinden om de daadwerkelijke effecten in kaart te brengen (zie ook antwoord op vraag 8).

Vraag 5 en 12

Kunt u ingaan op de stelling dat Nederland «een extra schepje bovenop» de Europese regelgeving doet? Welke aanvullende eisen stelt Nederland precies en wat is de rechtvaardiging hiervoor? Hoe staat dit in relatie tot de afspraken in het regeerakkoord Nederlandse toppen op Europese regelgeving tegen te gaan?

Kunt u toezeggen dat Nederland zich in zal spannen dat de CSDDD zo lastenluw mogelijk wordt geïmplementeerd en er geen sprake zal zijn van nationale koppen? Zo ja, kunt u nader toelichten op welke wijze daarin wordt voorzien en zo nee, waarom niet?

Antwoord 5 en 12

Dit is onjuist. Er is geen sprake van «een extra schepje bovenop» of aanvullende eisen. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken werkt momenteel aan de «Wet internationaal verantwoord ondernemen» (Wivo), de nationale implementatiewet van de CSDDD. De richtlijn wordt omgezet volgens de vaste uitgangspunten van dit kabinet om «zuiver en lastenluw om te zetten» zonder nationale koppen. De wet bevat alleen regels die nodig zijn voor het omzetten van de Europese richtlijn. Hierbij is gekozen voor regels die zo min mogelijk extra werk en kosten opleveren voor het Nederlandse bedrijfsleven. Op één punt wordt voor een beperkte nadere invulling van de richtlijn gekozen: in het wetsvoorstel is opgenomen dat ondernemingen mogen samenwerken voor het opstellen en uitvoeren van het klimaattransitieplan. Dit is geen verplichting en juist gericht op lastenverlaging, omdat dit het voor bedrijven gemakkelijker maakt een klimaatplan op te stellen.

Vraag 6

Kunt u aangeven in hoeverre bij de totstandkoming van deze regelgeving rekening is gehouden met de effecten die deze wetgeving heeft op onze handelsrelatie met landen die over strategische grondstoffen beschikken, die voor Nederland essentieel zijn?

Antwoord 6

Nederland heeft tijdens de onderhandelingen over de richtlijn voortdurend gewezen op de noodzaak voor de Commissie om in dialoog te treden met derde landen die effecten van deze richtlijn zouden ondervinden, juist om verstoringen in de handelsrelaties te voorkomen. Ook gedurende de implementatiefase van de richtlijn zal dit een aandachtspunt blijven. Goede handelsbetrekkingen met derde landen zijn immers van groot belang, bijvoorbeeld omdat deze een belangrijke rol kunnen spelen bij de preventie en beperking van risicovolle strategische afhankelijkheden. Het kabinet heeft ook gepleit voor flankerend beleid dat bedrijven en derde landen helpt risico's in de toeleveringsketen aan te pakken. Daarbij kunnen lessen getrokken worden uit het *European Partnership on Responsible Minerals*, dat als flankerend instrument fungeert bij de Europese conflictmineralenverordening. Zowel op Europees als op nationaal niveau wordt gewerkt aan het vergroten van de leveringszekerheid van kritieke grondstoffen, via de *Critical Raw Materials Act* en de Nationale Grondstoffenstrategie.⁵ Onderdeel van deze strategieën is samenwerking met derde landen.

⁵ Kamerstuk 32 852, nr. 291

Vraag 7

Hoe wordt bij de CSDDD rekening gehouden met de lagere productiestandaarden en wet- en regelgeving in landen buiten de EU en de beperkte invloed die Europese bedrijven hierop hebben?

Antwoord 7

Productiestandaarden zien toe op de wijze waarop productie plaatsvindt. Het gaat dan onder andere om wet- en regelgeving ten aanzien van arbeidsstandaarden en bescherming van het milieu. Derde landen hebben hier, net zoals de EU, een *right to regulate*. Ieder land heeft een eigen systeem van wet- en regelgeving. Verschillen in productiestandaarden zijn onvermijdelijk, omdat deze voortkomen uit de sociaaleconomische, landbouwkundige, klimatologische, milieukundige en geografische omstandigheden van een land. Dit maakt dat de EU terughoudend is in het direct opleggen van eigen productiestandaarden aan derde landen; dat is ook niet het doel van de CSDDD.

Verschillen in productiestandaarden of in de invulling die gegeven wordt aan implementatie van internationaal erkende standaarden op gebied van mensen- of arbeidsrecht, maken niet direct dat een land niet voldoet aan de eisen onder deze internationale instrumenten. In eerste instantie moeten bedrijven zich daarom richten op het voldoen aan lokale wet- en regelgeving wanneer ze internationaal opereren. Wanneer lokale wet- en regelgeving echter onvoldoende bescherming bieden voor internationaal erkende normen en standaarden, valt de CSDDD terug op deze internationale standaarden als ondergrens.

Het kabinet en de Europese Commissie zijn zich bewust van de beperkte invloed die Europese bedrijven op lokale wetgeving buiten de EU hebben. Het kabinet staat Nederlandse bedrijven met toeleveranciers in productielanden waar internationale standaarden onvoldoende gewaarborgd worden bij met flankerend beleid, gericht op implementatie van deze standaarden. Daarbij is het belangrijk te onderstrepen dat de verplichting onder de CSDDD niet het veranderen van lokale wetgeving is, maar het toepassen van gepaste zorgvuldigheid in internationale waardeketens om zo risico's voor mens en milieu te beperken.

Vraag 8

Is er bij de CSDDD voorzien in een evaluatiebepaling? Zo ja, kunt u nader toelichten hoe die eruit ziet en zo nee, op welke wijze kunnen eventuele negatieve effecten, zeker als deze onvoorzien zijn, worden gemitigeerd?

Antwoord 8

Ja, artikel 36 van de CSDDD bevat een evaluatiebepaling. Uiterlijk op 26 juli 2030, en vervolgens om de drie jaar, dient de Commissie bij het Europees Parlement en de Raad een verslag in over de uitvoering en doeltreffendheid van deze richtlijn. De Commissie kan daarbij voorstellen doen tot aanpassing, bijvoorbeeld om onvoorziene of ongewenste effecten aan te pakken.

Vraag 9

Bent u bekend met de conclusies uit het Draghi rapport over de impact van het EU-duurzaamheidsraamwerk, waaronder CSDDD, op het bedrijfsleven? Deelt u de zorgen over de hoge nalevingskosten (€ 150.000 – € 1 miljoen) en de onduidelijkheid over de samenhang met andere wetgeving? Zo ja, hoe gaat u dit adresseren?

Antwoord 9

Ja, ik ben bekend met de conclusies uit het Draghi rapport. Als onderdeel van de nationale omzetting van de CSDDD in Nederland is er een bedrijfseffectentoets (BET) uitgevoerd. Hierbij zijn onder andere de regeldrukkosten in kaart gebracht voor de Nederlandse ondernemingen die onder de CSDDD verplichtingen gaan vallen. Op 23 december jl. heeft het Adviescollege Toetsing Regeldruk (ATR) advies uitgebracht over het Nederlandse conceptvoorstel voor de Wivo⁶. Hierin adviseert het college positief over het indienen en vaststellen van het wetsvoorstel, nadat er rekening is gehouden met een

⁶ ATR-advies Wet internationaal verantwoord ondernemen | ATR-advies | Adviescollege toetsing regeldruk

aantal adviespunten. Eén daarvan is om aan te geven op welke wijze de CSDDD en andere Europese wetgeving op elkaar aansluiten en hier rekening mee te houden bij de uitwerking van de open normen. In de memorie van toelichting zal deze samenhang verduidelijkt worden. Ook blijft Nederland er bij de Europese Commissie op aandringen helderheid te scheppen over de samenhang met andere wetgeving, bijvoorbeeld in de richtsnoeren die de Commissie onder de CSDDD nog zal opleveren.

Vraag 10

Deelt u de zorg dat de CSDDD voor extra lastendruk voor ondernemers gaat zorgen? Is er een indicatie van hoeveel de lastendruk voor ondernemers in het algemeen, en het MKB in het bijzonder, toeneemt na implementatie van CSDDD? Op welke wijze heeft u bedrijven en ondernemers betrokken bij de nadere uitwerking en implementatie van de CSDDD?

Antwoord 10

Als onderdeel van de nationale omzetting in Nederland is er een bedrijfseffectentoets (BET) uitgevoerd. De nieuwe regeldrukkosten voor een zeer grote onderneming in Nederland worden geraamd op € 29.760,- eenmalige regeldrukkosten en € 273.460,- structurele regeldrukkosten per jaar. Dit zijn de regeldrukkosten minus de bedrijfseigen kosten die grote ondernemingen ook zouden maken indien de richtlijn er niet zou komen. Tegenover deze kosten staan uiteraard ook baten voor het bedrijf, zoals betere financiële prestaties, lagere kapitaalkosten, een beter merkimago en reputatie, positieve impact op personeelszaken, beter beheer van risico's, en verbeterde operationele efficiëntie en innovatie⁷. Daarnaast zijn er maatschappelijke baten, omdat de richtlijn beoogt ongewenste effecten van bedrijven op mens en milieu te voorkomen en aan te pakken, zodat deze niet op de samenleving worden afgewenteld.

In het kader van deze BET is er ook een MKB-toets uitgevoerd. Het MKB maakt geen deel uit van de reikwijdte van de CSDDD en zal dus niet aan de verplichtingen van de richtlijn moeten voldoen. Wel kunnen MKB'ers met indirecte gevolgen van de richtlijn te maken krijgen wanneer zij bijvoorbeeld toeleverancier zijn van een grote onderneming die onder de verplichtingen valt en van hen informatieverzoeken ontvangen. Voor de MKB-toets is gesproken met MKB'ers die hun huidige ervaringen en verwachtingen over de aanstaande regelgeving konden delen. Hieruit kwam naar voren dat veel MKB'ers waarmee gesproken is in principe positief staan ten opzichte van de CSDDD. Ook werd duidelijk dat veel van hen al te maken hebben met informatieverzoeken van grote ondernemingen, vooral op grond van de *Corporate Sustainability Reporting Directive* (CSRD). Zij maken zich zorgen om de werkbaarheid van deze verzoeken, met name omdat deze vaak generiek of disproportioneel zijn.

Tijdens het implementatietraject van de CSDDD tot nu toe zijn er verschillende stakeholderbijeenkomsten geweest waaraan bedrijven en vertegenwoordigers namens het bedrijfsleven, zoals VNO-NCW/MKB Nederland, hebben deelgenomen. Verder stond voor iedere onderneming de internetconsultatie voor de Wivo open van 18 november tot 29 december 2024. In het verdere implementatietraject zal het kabinet continue in gesprek blijven met het bedrijfsleven om binnen de richtlijn de ruimte te benutten om regeldruk voor ondernemingen te beperken.

Vraag 11

Op welke wijze gaat u bedrijven en ondernemers ondersteunen bij de implementatie van de wetgeving, zowel op het gebied van de administratieve verplichtingen als bij het inzicht krijgen in de productieketens in het buitenland? Op welke termijn kunnen ondernemers hier iets van verwachten?

⁷ OESO, Quantifying the Costs, Benefits and Risks of Due Diligence for Responsible Business Conduct, juni 2016 – <https://mneguidelines.oecd.org/Quantifying-the-Cost-Benefits-Risks-of-Due-Diligence-for-RBC.pdf>

Antwoord 11

Het Nederlandse bedrijfsleven wordt al op verschillende manieren ondersteund. Zo kunnen bedrijven terecht bij het MVO-steunpunt van RVO voor o.a. op maat gemaakt advies, tools en informatie. Ook bestaat de MVO risicochecker die bedrijven helpt risico's in hun waardeketens in kaart te brengen. Daarnaast biedt het instrument sectorale samenwerking de mogelijkheid om (gesubsidieerd) gezamenlijk te werken aan verantwoord ondernemen. Het kabinet staat Nederlandse bedrijven, samen met hun toeleveranciers in minder ontwikkelde productielanden, bovendien bij met flankerende ontwikkelingshulp. Het postennetwerk ondersteunt bedrijven door hen in contact te brengen met lokale partners en stakeholders. De Europese Commissie zal ook richtsnoeren opleveren die bedrijven zullen helpen om invulling te geven aan de verplichtingen uit de CSDDD. De Europese Commissie zal daarnaast een centrale helpdesk opzetten waar ondernemingen terecht kunnen voor informatie en richtsnoeren over het naleven van de CSDDD.

Vraag 13

Hoe realistisch acht u de implementatiedatum voor de CSDDD en vindt u het gelet op de impact ervan op bedrijven en de conclusies uit het Draghi rapport verstandig om net als bij de ontbossingsverordening meer tijd te nemen? Zo ja, op welke wijze zet u zich hiervoor in? Zo nee, waarom niet?

Antwoord 13

Nederland is net als de andere EU-lidstaten verplicht om de op 25 juli 2024 in werking getreden EU-richtlijn in twee jaar om te zetten in nationale wetgeving. Vervolgens gaat de wetgeving gefaseerd van toepassing worden voor eerst de zeer grote ondernemingen vanaf juli 2027 tot en met de grote ondernemingen die onder de uiteindelijke reikwijdte vallen (>1.000 medewerkers en meer dan EUR 450 miljoen netto omzet) die vanaf juli 2029 moeten voldoen. Naast de implementatietijd van twee jaar duurt het dus nog drie jaar extra voordat de richtlijn op de volledige doelgroep van toepassing is. Gezien het feit dat onlangs de internetconsultatie van het conceptwetsvoorstel is afgerond en het aangepaste voorstel naar verwachting in het voorjaar aangeboden kan worden aan de Raad van State, acht ik de implementatietermijn voor de CSDDD realistisch. In het kader van de ontbossingsverordening was het de Commissie niet gelukt bepaalde cruciale richtsnoeren en andere randvoorwaarden tijdig op te leveren. Het kabinet zet zich samen met andere lidstaten in voor tijdige oplevering van de richtsnoeren onder de CSDDD.

Vraag 14

Kunt u aangeven of de effecten van de CSDDD nu de implementatie concreter wordt, ook in het licht van de bevindingen uit het Draghi rapport, onderwerp van gesprek zijn in de EU? Zo ja, op welke wijze?

Antwoord 14

De effecten van de CSDDD kunnen pas daadwerkelijk in kaart gebracht worden wanneer deze vanaf juli 2027 van toepassing gaat worden voor de eerste groep grote ondernemingen. De Commissie zal de effecten ook gaan monitoren als onderdeel van de geplande evaluatie. Los hiervan werkt de Commissie, deels in reactie op het Draghi rapport, op dit moment aan een zogenaamd «omnibusvoorstel» dat bedoeld is om de regeldruk van verschillende Europese wetten tegelijk in samenhang terug te dringen. Over dit geplande voorstel zijn nog weinig details bekend maar het wordt onder meer in verband gebracht met de CSDDD. Het kabinet onderschrijft het doel van regeldrukvermindering, zoals ook opgenomen in het regeerprogramma. Het kabinet wil daarbij in ieder geval inzetten op het terugdringen van dubbele en onnodig complexe rapportageverplichtingen in de gedelegeerde handelingen onder de Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) en de CSDDD. Het kabinet zal aanvullende voorstellen op hun merites beoordelen en houdt daarbij ook de rechtszekerheid voor bedrijven in het oog. Ook zal het kabinet wijzen op het belang van tijdige oplevering van richtsnoeren, het belang van dialoog met derde landen en goede ondersteuning van het bedrijfsleven tijdens de implementatie. Zodra het voorstel gepresenteerd wordt, zal het kabinet zoals gebruikelijk een beoordeling ervan met de Kamer delen en

bezien hoe hier rekening mee gehouden moet worden in de implementatie van de CSDDD.

Vraag 15

Is dit onderwerp ter sprake gekomen tijdens de Ondernemers Top, georganiseerd afgelopen december '24? Zo nee, op welk moment zijn de Ministers voornemens dit gesprek aan te gaan met ondernemers? Zo ja, wat was hier de uitkomst van?

Antwoord 15

Op 9 december jl. vond de eerste Ondernemers Top plaats, waar het kabinet heeft geluisterd naar ruim 160 ondernemers en vertegenwoordigers van brancheorganisaties over uitdagingen en kansen binnen het ondernemingsklimaat. De CSDDD is tijdens de Ondernemers Top niet ter sprake gekomen. Het kabinet acht het echter van groot belang om input van ondernemers te ontvangen over deze richtlijn en betreft hen daarom actief bij de nadere uitwerking en implementatie ervan.

Een belangrijk middel om de mening van ondernemers te horen, is de eind vorig jaar gehouden internetconsultatie. De consultatie bood gelegenheid voor bedrijven, brancheorganisaties en andere belanghebbenden om commentaar en ideeën kenbaar te maken. Deze inbreng wordt momenteel nader geanalyseerd en zal waar relevant bij het wetsvoorstel en de memorie van toelichting worden betrokken.

Vraag 16

Kunt u deze vragen beantwoorden voor het commissiedebat «informele Raad Buitenlandse Zaken Handel» op 22 januari 2025?

Antwoord 16

Ja